

УДК 371.311(477). І. Крип'якевич

Конончук Юлія, ст. магістратури історико-філологічного факультету
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ІВАН ПЕТРОВИЧ КРИП'ЯКЕВИЧ – ПОПУЛЯРИЗАТОР ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

***Анотація.** В статті досліджено науково-педагогічну та популяризаторську діяльність І. П. Крип'якевича. Розкрито постать І. П. Крип'якевича як автора підручників і посібників з історії, висвітлено розвиток освіти та участь історика в підготовці методичної літератури для україномовного шкільництва. Охарактеризовано особливість популяризаторської діяльності вченого.*

***Ключові слова:** І. П. Крип'якевич, популяризація історичних знань, методика навчання, посібники.*

***Аннотация.** В статье исследована научно-педагогическая и популяризаторская деятельность И. П. Крипякевича. Раскрыта личность И. П. Крипякевича как автора учебников и пособий по истории, освещено развитие образования и участие историка в подготовке методической литературы для украиноязычных школ. Охарактеризована особенность популяризаторской деятельности ученого.*

***Ключевые слова:** И. П. Крипякевич, популяризация исторических знаний, методика обучения, пособия.*

***Anotatiot.** The article studies the scientific, educational and promotional activities of I. P. Krypyakevych. The figure of I. P. Krypyakevych as the author of textbooks and manuals on history is disclosed, the development of education and participation in the preparation of the historian methodical literature for Ukrainian-language schools is lighted. The features of the scientist's popularization efforts are characterised.*

***Keywords:** I. P. Krypyakevych, popularization of historical knowledge, teaching technique, manuals.*

Академік **І. П. Крип'якевич** належить до знакових постатей української науки ХХ ст. як за своїм творчим доробком, так і за діапазоном просвітницької, педагогічної та популяризаторської діяльності. Не випадково його творча спадщина є об'єктом найрізноманітніших дослідницьких зацікавлень. І. П. Крип'якевич залишив значний і багатогранний доробок – підручники, посібники, програми з історії, публікації в періодичній пресі, цінні рукописи. Праці просвітителя і сьогодні мають педагогічну та культурну цінність.

Проблему популяризаторської діяльності І. Крип'якевича досліджували багато науковців. Так, Л. В. Пироженко у кандидатській дисертації вперше комплексно проаналізувала підручники І. П. Крип'якевича. Автор навела стислу характеристику чотирьох книг Крип'якевича – «Коротка історії України для початкових шкіл та перших класів гімназії», «Шляхами слави українських князів», «Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл» та «Огляд історії України для вищих клас середніх шкіл та вчительських курсів». Вона проаналізувала їх зміст, структуру навчального матеріалу, мовні особливості тексту, визначила їх місце та роль серед навчальної літератури початку ХХ століття [1, с. 11–14]. Дослідниця фактично започаткувала вивчення педагогічної спадщини І. П. Крип'якевича у досить незвичайній сфері для більшості істориків – науковців – популяризації історичних знань та підготовки навчальної літератури.

Я. Дашкевич розкрив у великій науковій спадщині вченого «дві лінії творчості – дослідницьку і популяризаторську, які не суперечили, а навпаки, доповнювали одна одну». Одним із напрямів популяризаторської роботи Івана Крип'якевича, на думку автора, стало написання ним підручників з історії різного рівня, які були розраховані на певні категорії населення. Це історія для початківців, історія для старшокласників, історія України для самоосвіти, а також фундаментальні підручники «Історія України», «Велика історія України», «Всесвітня історія», «Історія українського війська», «Історія української культури» [2, с. 4–18].

Здобутки Крип'якевича з підготовки та написання навчальної літератури дослідила Н. П. Клименко, яка у 2009 році захистила дисертацію «Культурно-просвітницька діяльність І. Крип'якевича (1886–1967 рр.)». Вона розкрила співпрацю вченого з науковими та культурно-освітніми установами, а також його викладацьку діяльність, де окремо дослідила підручники та посібники з історії за авторством Крип'якевича [3, с. 136].

Метою нашої статті є дослідження науково-педагогічної спадщини та популяризаторської діяльності І. П. Крип'якевича.

На думку І. Крип'якевича однією чи не найважливішою справою національного відродження є питання української книжки. Вчений ставив його на перше місце серед учительських і наукових кіл для розгляду. Водночас він сам активно працював над створенням українського підручника з історії. Серед аспектів педагогічної діяльності І. Крип'якевича поряд із викладацькою роботою, методичною працею з учителями народних шкіл, теоретичними розробками з питань створення національної школи необхідно виділити окремо підготовку підручників та посібників. Створені на національній основі нові підручники були його вагомим внеском як у методику навчання, виховання багатьох поколінь галицької молоді, так і в українську історичну науку. Педагог-просвітитель, укладаючи українські підручники, посібники, програми, керувався неабияким досвідом підготовки такої методичної літератури для україномовного навчання.

Педагогічна діяльність І. Крип'якевича допомогла йому визначити потреби тогочасної школи, можливості в опрацюванні історичного матеріалу школярами, так і тих, хто прагнув більше дізнатися про історію своєї Батьківщини. У часописі «Письмо з Просвіти» Іван Крип'якевич писав: «Історія має не тільки теоретичне значіння як наука для науки, але й дуже велику практичну вартість, коли поставити їй за ціль пояснювати теперішність. У Західній Європі вже давно зрозуміли се завдання історії і пишуть у відповідний спосіб підручники» [3].

Саме для Східної України, де десятиріччями заборонялося шкільництво рідною мовою, призначалася «Коротка історія України для початкових шкіл та 1-ої клася гімназії», яка була видана І. Крип'якевичем тиражем у 50 тис. примірників. У своїх спогадах Іван Петрович писав: «Револуція підняла високу культурне життя України – появилася багато нових часописів, журналів, видавництв. Видавництво «Вернигора» (Валентин Отамановський і Ігор Федів) віднесли до мене написати підручник для початкової і середньої школи. В рекордному часі, на протязі одного місяця, я склав підручник». Тираж мав бути 50 тис. примірників [4, с. 45]. На передреволюційні часи він був дуже високим. Як тільки видання було анонсоване, наступного ж дня надійшло 70 тис. замовлень! Видавництво мало на меті випустити книжку з багатьма ілюстраціями, але київські друкарні не могли це здійснити, і воно вирішило друкувати її у Відні. Однак, хоча книжка і вийшла з друку, проте її неможливо було перевезти до Києва, і тираж залишився за кордоном. «На той час, – писав І. Крип'якевич, – це був не найгірший підручник, мав я намір його ще вдосконалювати» [5, с. 87].

У першому своєму підручнику І. Крип'якевич застосував хронологічну схему поділу історії України на п'ять періодів, якої послідовно дотримувався до кінця 1920-х рр., коли його погляди на політичну періодизацію минулого України дещо змінилися. Наведемо ці розділи: I. «Україна за слов'янських часів до 800 р.»; II. «Українська держава за княжих часів 800–1340 рр.»; III. «Україна під Литвою і Польщею 1340–1648 рр.»; IV. «Українська держава за козацьких часів 1648–1784 рр.»; V. «Відродження України 1784–1918 рр.» [6, с. 45]. Невеликий за обсягом підручник був поділений на 34 параграфи. Необхідно зазначити, що матеріал було відібрано й скомпоновано таким чином, щоб забезпечувалося міцне засвоєння базових історичних знань. Структурування навчального матеріалу було чітким і послідовним. Заслуговує на увагу й оригінальний методичний апарат, а саме виноски на берегах, які допомагають читачеві орієнтуватися у тексті і можуть слугувати планом уроку, а також наявність засобів для самоконтролю (перелік дат для повторення). Полегшує сприйняття матеріалу широке використання діалогів, прямої мови та емоційності викладу. У виданні згадується багато літописних легенд (про смерть Олега, хрещення Русі, походи князя Святослава тощо). У підручнику вміщено 58 ілюстрацій (2 карти, портрети історичних осіб, репродукції картин відомих художників,

малюнки, хронологічні таблиці), що також полегшує роботу з навчальною книжкою. Текст підручника не переобтяжений великою кількістю дат та імен. Усі необхідні для запам'ятовування дати вміщено наприкінці книги. Видання мало великий успіх, про що свідчить рецензія Н. Суровцової на сторінках часописів, де зазначалося, що «підручник І. Крип'якевича розвивав в учнів національні і державницькі почуття» [7, с. 8].

Іван Петрович добре розумів, що для того, аби як слід вивчити історію, мало зазубрити напам'ять основні дати, послідовність князів і гетьманів, особливості їх правління та важливі факти боротьби з численними загарбниками, – необхідно весь цей багатий фактографічний матеріал доповнювати ледве чи не белетристичними оповіданнями історичного змісту. І. Крип'якевич, маючи письменницький хист, у напівбелетризованому плані склав дві збірки нарисів для шкільної дитвори. Так виникли книжки «Шляхами слави українських князів» та «Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл. Перша частина: княжа доба» [8, с. 43].

Мала вийти у світ і друга частина «Оповідань...», але цьому перешкодила польсько-українська війна 1918–1919 рр. Книжка І. Крип'якевича «Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл. Перша частина: княжа доба» складалася з п'яти розділів, поділених на 23 параграфи: I. «Слов'янські часи»; II. «Перші київські князі»; III. «Володимир Великий і Ярослав Мудрий»; IV. «Поділ і занепад України»; V. «Галицькі князі». Автор у доступній формі подав учням основні події з життя українського народу від слов'янських племен до закінчення княжого періоду (1340 р.). Кожен параграф він поділив на окремі пункти, які допомагали краще зрозуміти пропонований зміст. Наприклад, пункт 4 «Устрій і способи оборони слов'ян» поділено на п'ять підпунктів: «Рід», «Слов'янські племена», «Князь і віче», «Городи», «Зброя». Наприкінці кожного розділу в 5–8 реченнях подавалося коротке резюме із зазначенням характеристики періоду, основних подій і дат. Винесення окремо ключових дат сприяло їх міцному запам'ятовуванню. Слід згадати про таку рубрику у книжці, як словничок малозрозумілих слів, який був після кожного параграфа (наприклад, пояснення слів «віщуни», «гроші», «варяги», «українське право» та ін.). У текстах для зацікавлення дітей молодшого віку історією свого краю присутні елементи легенд, переказів (про Олега, Святослава). Багато уваги приділив І. Крип'якевич опису формування українського права за часів Ярослава Мудрого, вказуючи, що цей князь підготував «Руську правду», щоб «усунути різні надужиття над людьми і щоб всі знали, які мають бути засуди і карі» [9, с. 23].

Книжка «Шляхами слави українських князів» складається з 7 нарисів: I. Великий князь Володимир Великий; II. Військо княжих часів; III. Українське лицарство; IV. Престольний Галич; V. Город князя Льва; VI. За австрійський стіл; VII. Український герб. У навчально-методичному апараті І. Крип'якевича слід відзначити ілюстративний матеріал, який є самостійним джерелом

інформації (плани стародавніх міст, бібліографія). Крім того, у тексті твору присутні такі елементи пояснення, як роздуми щодо походження українського герба, спроба осмислити причини занепаду державності у XII–XIII ст. Ця книга була, основою його самостійних пошуків та творчої праці, де учитель не нав'язував своїх думок і волі, а керував працею учнів, даючи матеріал, який вони творчо опрацьовують. Я. Біленький писав: «Такою лабораторною працею учень повинен самостійно й діяльно добувати знання, будувати свій світогляд, привчатися змалечку бути активним громадянином» [10; с. 20].

Таким чином, можна зробити висновок, що популяризаторська діяльність стала органічною складовою життя і творчості І. П. Крип'якевича. Він прекрасно розумів, що фундаментальна наука залишатиметься незрозумілим знанням. Наблизити її до народу, зробити зрозумілою і доступною – одне із завдань професійних істориків. У Крип'якевича унікально поєднався вчений та популяризатор історії України. Отже, популяризаторська діяльність І. П. Крип'якевича створила умови для використання шкільних підручників та посібників з історії в сучасному навчально-виховному процесі.

1. Пироженко Л. Вклад Івана Крип'якевича у популяризацію історії України / Л. Пироженко // Історія в школі. – 2000. – № 7. – С. 11–14.
2. Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик України / Я. Дашкевич // Історія України. – Л., 1990. – С. 4–18.
3. Клименко Н. П. Культурно-просвітницька діяльність Івана Крип'якевича (1886–1967рр.): дис. ...канд.іст.наук: 07.00.01 / Н. П. Клименко; Київ. славіст. ун-т. – К., 2009. – 228 с.
4. Крип'якевич І. Коротка історія України для початкових шкіл та 1-ої класи гімназії / І. Крип'якевич. – К.; Л.; Відень, 1918. – 87 с.
5. Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Л., 2001. – С. 114.
6. Приватний архів Івана Крип'якевича. – П. № 344. – (III) Історія України – шкільні підручники, I, 1920 р. «Історія України для вищих клас середніх шкіл» (1919 р.).
7. Суровцова Н. [Рец.] Крип'якевич І. Коротка історія України Н. Суровцова // Книга. – Відень, 1921. – С. 15.
8. Крип'якевич І. Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл. Перша частина: княжа доба / І. Крип'якевич. – Л.; К., 1918. – 67 с.
9. Крип'якевич І. Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл. Перша частина: княжа доба / І. Крип'якевич. – С. 43.
10. Біленький Я. Голод книжки (Найважливіша сучасна виховна проблема) / Я. Біленький // Українська школа. – 1933. – Ч.1/2. – С. 23.